

กลวิธีการประพันธ์นวนิยายเรื่อง ฝี่เสื้อและดอกไม้ ของ “นิพนพาน” Novel Writing Techniques on Pheesua Lae Dokmai of “Nipphan”

สุธาสิณี พ่วงพลับ*

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอเกี่ยวกับกลวิธีการประพันธ์นวนิยายเรื่อง ฝี่เสื้อและดอกไม้ ของ “นิพนพาน” โดยพิจารณาจากองค์ประกอบของนวนิยาย 5 ประการ คือ (1) ผู้แต่งได้นำสภาพแวดล้อมและจินตนาการมาเป็นวัตถุดิบสำคัญในการแต่ง (2) มีตัวละครเอกเป็นตัวดำเนินเรื่อง (3) ฉากมีความสมจริงและสัมพันธ์กับตัวละคร (4) แก่นเรื่องเน้นการดำเนินชีวิตและปัญหาของคนยากจน (5) สไตล์การเขียนและท่าทีของผู้แต่งนั้น ผู้แต่งใช้ถ้อยคำที่เรียบง่าย ใช้ภาพพจน์ที่โดดเด่นด้านการใช้ความเปรียบโดยนำประสบการณ์ในอดีตของตัวละครมาเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ปัจจุบัน ส่วนกลวิธีการดำเนินเรื่อง ผู้แต่งได้ใช้มุมมองแบบสายตาพระเจ้าด้วยการสร้างโครงเรื่องที่เริ่มจากการสร้างปมปัญหา คลี่คลาย แล้วปิดเรื่องอย่างรวดเร็ว สำหรับการนำเสนอเรื่อง ผู้แต่งใช้วิธีการลำดับเนื้อเรื่องตามปฏิทินโดยบรรยายและพรรณนาเฉพาะเหตุการณ์สำคัญ ใช้บทสนทนาแนะนำตัวละครและเชื่อมโยงการดำเนินเรื่อง อีกทั้งใช้วิธีเลียนแบบกระแสความคิดของมนุษย์ในการบรรยายภาพต่าง ๆ ในขณะเดียวกัน ผู้แต่งได้กระตุ้นให้ผู้อ่านตระหนักถึงคุณค่าของชีวิตที่อยู่ในภาวะปัญหาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความยากจนและการศึกษาที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางสังคม

คำสำคัญ

กลวิธีการประพันธ์ นวนิยาย ฝี่เสื้อและดอกไม้ นิพนพาน

Abstract

This paper presents the novel writing techniques on Pheesua Lae Dokmai composed by “Nipphan”. These were achieved by using 5 novel elements: the author uses surroundings and imagination to be important raw materials for composing the novel; the protagonist continues the story; settings are realistic and related to the characters; the theme emphasizes the way of life and problems of the poor. As for the writing style and attitudes of the author, he uses colloquial words and outstanding figures of speech like metaphor to compare the experience of characters with current events. The omniscient point of view was in the continuity technique. The plot structure was created by making a crux then resolves and ends it abruptly. In presentation techniques, the author uses the storyline pattern by narration and description of only important events. The author uses dialogues to present the characters and relates to the story.

*อาจารย์ประจำ คณะศิลปศาสตร์ สถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์
E-mail: suthasineepou@pim.ac.th

The styles of imitation of human thought in the narration are also used. At the same time, the author still stimulates readers to realize the values of life among social problems; especially poverty and education that relate to the state of society.

Keywords

Writing Techniques, Novel, Pheesua Lae Dokmai, Nipphan

บทนำ

ผีเสื้อและดอกไม้ เป็นนวนิยายที่มีประวัติความเป็นมาที่น่าสนใจ กล่าวคือ เมื่อพิมพ์เป็นรูปเล่มครั้งแรกในปี พ.ศ. 2521 ก็ได้รับรางวัลจากการประกวดหนังสือในงานสัปดาห์หนังสือแห่งชาติ และได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการตัดสินรางวัลหนังสือแห่งชาติให้เป็นหนังสืออ่านนอกเวลาของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2524 ได้รับเลือกจากมูลนิธิโตโยต้าให้แปลและพิมพ์เป็นภาษาญี่ปุ่นตามโครงการรู้จักเพื่อนบ้าน เพื่อนำไปจำหน่ายที่ญี่ปุ่น เมื่อนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์ไทย กำกับการแสดงโดยยุทธนา มุกดาสนิท ก็ได้รับรางวัลภาพยนตร์ยอดเยี่ยมในปี พ.ศ. 2528 นอกจากนี้ ในปี พ.ศ. 2543 ยังได้รับการคัดเลือกจากโครงการวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ให้เป็นหนังสือดีที่เด็กและเยาวชนไทยควรอ่านเล่มหนึ่งในจำนวน 100 เล่มอีกด้วย

“นิพพาน” หรือ มกุฏ อรฤดี ชาวจังหวัดสงขลา ได้สร้างสรรค์ผลงานเรื่อง ผีเสื้อและดอกไม้ ขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2518 โดยมีเนื้อหาที่อิงจากสภาพสังคมไทยในยุคสมัยที่มีการชนข้ามสารและน้ำตาลทรายโดยทางรถไฟจากจังหวัดชายแดนภาคใต้คือ สตูล ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ไปยังประเทศมาเลเซีย เป็นการผจญภัยของกลุ่มเด็ก ๆ ที่กำลังก้าวสู่วัยหนุ่มสาวที่บางคนอาจไม่คาดคิดว่า เคยมีอยู่จริงในสังคมไทย เนื่องจากพวกเขามีรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิตที่แตกต่างไปจากผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมปัจจุบัน

“ฮุยัน” ตัวละครเอกที่เป็นเด็กไทยมุสลิมในนวนิยายเรื่องนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทำงานดังกล่าวโดยตรง ผู้แต่งพยายามถ่ายทอดภาพดังกล่าวให้ออกมาประณีตงดงาม เรียบง่าย เป็นธรรมชาติ และจุดประกายความฝันให้แก่ผู้อ่านทุกเพศทุกวัย ตัวละครในเรื่องได้สะท้อนภาพชีวิตที่เกิดขึ้นจริงในยุคสมัยหนึ่ง บางคนมีตัวตนจริง บางคนเป็นเพียงบุคคลที่เกิดจากจินตนาการของผู้แต่ง นอกจากนี้ การทำงานของกลุ่มบุคคลหรือ “เหล่ากองทัพนมด” ขนข้ามสารและน้ำตาลทรายข้ามเขตชายแดนโดยทางรถไฟก็หมดไปจากสังคมไทยแล้วเช่นเดียวกัน ดังนั้น นวนิยายเรื่องนี้จึงเป็นเสมือนตัวแทนความงดงามของช่วงเวลาที่ได้รับการบันทึกไว้ในประวัติศาสตร์หน้าหนึ่งของสังคมไทย เรื่องราวต่าง ๆ เหล่านั้นล้วนแฝงไว้ซึ่งปรัชญาแห่งการดำเนินชีวิต การตัดสินใจแก้ไขปัญห ความนึกคิดต่อระบบสังคมวัฒนธรรม ศาสนา การศึกษา และคุณงามความดีในการมีชีวิตอยู่ด้วยการต่อสู้อย่างถูกต้อง

ผู้แต่งได้กล่าวไว้ว่า “...นี่อาจจะเป็นเรื่องที่เพียงแต่สะท้อนชีวิตของคนกลุ่มเล็ก ๆ ซึ่งบังเอิญเกี่ยวพันอยู่กับศาสนาหนึ่งในผืนแผ่นดินกว้างใหญ่นี้ แต่มีความจริงอยู่ประการหนึ่งที่อยากกล่าวไว้ ณ ที่นี้ว่า ไม่ว่าจะเป็ศาสนาไหนในโลกนี้ ทุกคนดีและคนเลวก็มีอยู่ในนั้นได้เสมอ” (นิพพาน, 2541, ความนำในการพิมพ์ครั้งแรก)

เนื้อเรื่องย่อ

ภาพที่ 1: นวนิยายเรื่อง ผีเสื้อและดอกไม้ ของ "นิพนธ์นา"

ฉบับตีพิมพ์ครั้งสุดท้าย พ.ศ. 2552

ที่มา: เว็บไซต์ของสำนักพิมพ์ผีเสื้อ <http://www.bflybook.com>

ครอบครัวของ "ปุนจา" อาศัยอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยติดกับประเทศมาเลเซีย สมาชิกในครอบครัวมีทั้งหมด 4 คน ประกอบด้วย ปุนจา หัวหน้าครอบครัว เป็นชายไทยอายุ 50 กว่าปี ทำงานเป็นกรรมกรรับจ้างแบกของตามสถานีรถไฟ และลูก ๆ สามคน ได้แก่ สุธัน-ลูกชายคนโต ดุณญา-ลูกชายคนรอง และอาครุญาหรืออารยา-ลูกสาวคนเล็ก สุธันเป็นเด็กเรียนดี และมีโอกาสจะได้รับทุน แต่ต้องลาออกจากโรงเรียนเมื่อจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เพื่อทำงานหาเงินให้น้อง ๆ ได้เรียนหนังสือ ซึ่งผู้แต่งได้เสนอภาพว่าตัวละครเอกคือ สุธัน ยังอยู่ในวัยเยาว์ แต่ความคิดอ่านของเขานั้นเป็นผู้ใหญ่เกินอายุ เนื่องมาจากการที่เขาต้องตัดสินใจและรับผิดชอบต่อเรื่องต่าง ๆ ในครอบครัวอยู่เสมอ

หลังจากที่สุธันลาออกจากโรงเรียน เขาได้ขายไอศกรีมแท่งชนิดใส่ในกระติกให้แก่เพื่อน ๆ ในโรงเรียนและเดินขายในตลาดนัด ครั้นเมื่อโรงเรียนปิดเทอม ไอศกรีมก็ขายไม่ดี ต่อมาเมื่อดุณญาและอาครุญาเริ่มไปโรงเรียน ทั้งสองคนก็นำไอศกรีมแท่งไปขายที่โรงเรียนด้วย

วันหนึ่ง สุธันมีโอกาสได้พบกับ "มิมปี" เพื่อนสาวที่เคยเรียนด้วยกัน มิมปีช่วยแม่ขายของบนรถไฟ วันหนึ่งทั้งสองคุยกันบนรถไฟจนเพลิน โดยไม่ได้สังเกตว่ารถไฟเคลื่อนขบวนออกแล้ว สุธันลงจากรถไฟไม่ทัน ทำให้ไม่ได้กลับบ้าน ปุนจาจึงออกตามหาลูกชายและประสบอุบัติเหตุถูกรถไฟชน ทำให้ขาหักข้างหนึ่ง ไม่สามารถทำงานเช่นเดิมได้ สุธันจึงต้องหางานใหม่ที่มียรายได้ดีกว่าเดิม เพื่อหาเลี้ยงครอบครัว

มิมปีได้แนะนำให้สุธันทำงานที่จะทำให้มียรายได้ดีกว่าเดิม นั่นคือ การลักลอบขนข้าวสารเถื่อนไปกับขบวนรถไฟที่ขึ้นลงระหว่างเมืองชายแดนภาคใต้กับประเทศมาเลเซีย โดยมีเพื่อนร่วมงานอีกสองคนคือ อาเดลและนาซา

สุธันทำงานนี้ได้ช่วงระยะเวลาหนึ่ง แม้จะมีรายได้ดี แต่ก็พบว่าปุนจาเป็นงานที่เสี่ยงภัย ประกอบกับการที่นาซาต้องเสียชีวิตลง เนื่องจากตกหลังคารถไฟขณะที่กำลังปีนอยู่ มิมปีจึงเสนอให้สุธันเลิกทำแล้วเปลี่ยนงานใหม่ เป็นการปลูกไม้ดอก ซึ่งเธอจะเป็นผู้ที่นำดอกไม้ไปส่งขายให้เอง

นวนิยายเรื่องนี้ จบลงด้วยความหวังของตัวละครเอกที่จะได้ทำงานที่สุจริตและใช้ชีวิตอย่างสงบสุขกับมิมปี - สาวคนรัก

องค์ประกอบของนวนิยาย

องค์ประกอบของนวนิยายเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้นวนิยายแต่ละเรื่องมีความสมบูรณ์ และแสดงให้เห็นถึงจุดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของนวนิยายเรื่องนั้น ๆ อันประกอบด้วย วัตถุประสงค์ ตัวละคร ฉาก แก่นเรื่อง สื่การเขียนและท่าทีของผู้แต่ง มีรายละเอียดดังนี้

1) วัตถุประสงค์

วัตถุประสงค์ที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง ผีเสื้อและดอกไม้ มาจากหลาย ๆ แหล่งผสมผสานกัน ได้แก่ จินตนาการของผู้แต่ง ธรรมชาติ สังคม ประเพณี วัฒนธรรม และศาสนา ไม่ว่าผู้แต่งจะจงใจหรือไม่ก็ตาม สถานที่ต่าง ๆ ช่วงเวลา บุคคล รวมไปถึงภาวะทางสังคม ล้วนเป็นวัตถุประสงค์สำคัญของผู้แต่งทั้งสิ้น (รีนฤทัย สัจจพันธุ์, 2547) จะเห็นได้ว่า ในนวนิยายเพียงเรื่องเดียว ผู้แต่งสามารถนำวัตถุประสงค์หลายประเภทมาใช้รวมกันได้อย่างผสมกลมกลืน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือและมีลักษณะสมจริง เช่น การหยิบยืมวัตถุประสงค์ด้านสังคมวัฒนธรรมของประเพณีงาน “ฮารีรายอ” ซึ่งเกี่ยวพันกับผู้นับถือศาสนาอิสลามในภาคใต้ มาใช้ในนวนิยาย ทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้และมองเห็นภาพบรรยากาศของงานอย่างชัดเจน

งานฮารีรายอในภาคใต้จะมีเพียง 1 ครั้งต่อปีเรียกว่า วันฮิดิลฟิตรี เป็นวันรื่นเริงเนื่องในการครบรอบเข้าสู่สภาพเดิมคือ สภาพที่ไม่ต้องอดอาหาร ตรงกับวันที่ 1 เดือนเซาวาล ซึ่งเป็นวันหลังจากมุสลิมถือศีลอดในเดือนรอมฎอนเป็นเวลา 1 เดือน ในวันนี้มุสลิมจะต้องไปรับบริจาคซะกาตฟิตรี (เงินกับข้าวสาร) หลังจากนั้นก็จะไปเคารพบรรพบุรุษที่สุสานหรืออุโบสถ หลังจากนั้นจะกลับมาทำละหมาด จับมือให้อภัยกัน แล้วจึงเริ่มไปเยี่ยมเยียนญาติพี่น้อง (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2539, 379)

ในนวนิยาย จะเห็นได้จากการที่พวกเด็ก ๆ และผู้คนแต่งกายสวยงาม เพื่อไปเที่ยวในงานนี้ สถานที่ที่จัดเตรียมไว้สำหรับการแสดงต่าง ๆ ก็ประดับประดาอย่างสวยงาม เป็นการสะท้อนภาพวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิม ทำให้ผู้อ่านรับทราบถึงขั้นตอนของงาน โดยเฉพาะช่วงที่มีขบวนแห่ ผู้แต่งจะบรรยายอย่างละเอียด เช่น

“แถวนาขบวนแต่งตัวเต็มยศ พวกผู้ชายสวมกางเกงขาสั้น นุ่งโสร่งสั้นแค่เข้าทับอีกชั้นหนึ่ง และสวมเสื้อแขนยาวสีขาว ทุกคนมีใบหน้าที่คอด ส่วนผู้หญิงอีกแถวหนึ่งนุ่งโสร่งลายหลากสีกรอมเท้า เสื้อสีเหมือนกัน สีส้มพุดอ่อน แขนยาวทรงกระบอก กระดุมโลหะสีทองวาววับล่อแสงอาทิตย์ ทุกคนแต่งหน้าสวยงาม ยิ้มแย้มแจ่มใส...” (นิพนพานฯ, 2541, 236)

ประเพณีเกี่ยวกับงานศพของชาวไทยมุสลิมก็มีการนำมาใช้เป็นวัตถุประสงค์ในนวนิยายเรื่องนี้เช่นกัน ซึ่งผู้แต่งได้สอดแทรกขั้นตอนของการจัดงานศพตามแบบพิธีของศาสนาอิสลาม โดยเริ่มจากเมื่อถึงแก่กรรม จะทำความสะอาดศพทั้งภายนอกและภายใน ห่อศพด้วยผ้าขาว สวดขอพรจากพระผู้เป็นเจ้าหรือละหมาดให้แก่ผู้ตาย แล้วฝังภายใน 24 ชั่วโมงนับแต่วันสิ้นใจ และห้ามทำการอื่นใดอันเป็นการทรมานต่อศพ เพราะเชื่อว่าผู้ตายจะมีความรู้สึกเช่นเดียวกับเมื่อยังมีชีวิต (สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี, 2523, 44)

“หลักของศาสนาอยู่ว่า ถ้าคนตายไม่มีญาติพี่น้อง และตายในถิ่นอื่น คนที่พบศพจะต้องจัดการให้เป็นทีเรียบร้อย ถ้าหากว่าลำบากเกินไปก็ช่วยเหลือกัน --งานตายนี้สำคัญกว่างานคนเป็น ถ้างานคนเป็นมีแต่งงานที่ไหนกินเหนียวที่ไหน เราจะไม่ไปก็ได้ แต่งานตาย ถ้ารู้แล้ว ไม่ควรเฉย คนเราจะทำประโยชน์ให้เพื่อนมนุษย์อย่างมากก็เมื่อ

เขายังมีชีวิตอยู่ แต่ถ้าไม่ได้ทำประโยชน์อะไรให้เขาในตอนนั้น เวลาสุดท้ายก็ควรจะทำให้" (นิพนพานฯ, 2541, 251)
จะเห็นได้ว่า พิธีกรรมเหล่านี้ได้สะท้อนภาพความคิดและความเชื่อทางศาสนาของสังคมไทยมุสลิมอย่างชัดเจน

2) ตัวละคร

ตัวละครที่ผู้แต่งนำมาใช้ในเรื่อง จะเป็น "บุคคล" ทั้งหมด โดยมีตัวละครหลักของเรื่องคือ ซูยัน เด็กชายชาวไทยมุสลิม อายุประมาณ 13 ปี มีนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และรักครอบครัว เรียนหนังสือเก่ง แต่เนื่องจากฐานะทางบ้านยากจน จึงตัดสินใจลาออกมาขายไอศกรีมแท่งแบบใส่ในกระติก ต่อมาเมื่อมีภาวะที่ทำให้ซูยันต้องการรายได้เพิ่มขึ้น ซูยันจึงได้ลักลอบขนข้าวสารเถื่อนไปกับขบวนรถไฟข้ามชายแดนไทย-มาเลเซีย ซึ่งเป็นงานที่ผิดกฎหมายและเสี่ยงอันตราย ผู้แต่งได้เปิดเรื่องแบบสุขนานุกรมโดยให้ซูยันเปลี่ยนงานเป็นการปลูกดอกไม้ขาย

ตัวละครแต่ละตัวจะมีชีวิตเช่นเดียวกับคนในสังคมไทยที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในยุคสมัยหนึ่งซึ่งนับว่ามีความสมจริง จนในบางครั้งสามารถทำให้ผู้อ่านคล้อยตามว่า ตัวละครเหล่านั้นน่าจะเคยมีตัวตนอยู่จริง และผู้แต่งได้นำชีวิตของพวกเขาเหล่านั้นมาผูกเป็นเรื่องราวให้มีสีสันมากยิ่งขึ้น การนำเสนอตัวละคร ผู้แต่งได้ใช้วิธีการนำเสนอทั้งทางตรงและทางอ้อมควบคู่กันไป เพื่อให้ผู้อ่านรู้ถึงบุคลิกลักษณะ อุปนิสัย ความรู้สึกนึกคิด และการกระทำของตัวละครในหลากหลายแง่มุม ผู้อ่านจึงเข้าใจเรื่องราวและปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้น กับตัวละครได้อย่างชัดเจน โดยที่การนำเสนอทางตรง มักจะเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติ ข้อมูล และบุคลิก ลักษณะทางกายภาพของตัวละคร เช่น

"มีมปีอายุ 12 ปีเศษ เป็นเด็กผู้หญิงหน้าตาน่ารัก ตัดผมสั้น เธอจึงไม่มีไฝบนหัวเหมือนอย่างบางคน ผิวของเธอขาว ดวงตาออกสีน้ำตาลอ่อนๆ เรียนหนังสืออยู่ชั้นเดียวกับซูยัน..." (นิพนพานฯ, 2541, 60)

ในขณะที่การนำเสนอทางอ้อม มักจะกระทำโดยผ่านบทสนทนา หรือในภาวะคิดคำนึงของตัวละคร จะเป็นการนำเสนอถึงอุปนิสัย ความรู้สึกนึกคิด และทัศนคติที่ตัวละครตัวหนึ่งมีต่อตัวละครตัวอื่นได้ เช่น กรณีที่ครูประจำชั้นช่วยเป็นธุระเรื่องกระติกไอศกรีมของซูยัน

"เขาอยากจะทำอะไรบางอย่างแก่ครูที่ได้ช่วยเหลือให้ทุกสิ่งเป็นไปด้วยดี แต่คำพูดประโยคใดก็ดูจะไม่เหมาะสมเสียทั้งนั้น..."

"ครูครับ..." ในที่สุดเขาก็ตัดสินใจพูด ไม่อาจจะเก็บความปรารถนาจะตอบแทนนั้นไว้ในใจต่อไปได้ "ครูจะว่าไหมครับ ถ้าพรุ่งนี้ผมจะเอาไอศกรีมให้ครูเปล่า ๆ ไม่คิดตังค์..."

"ครูไม่ว่าหรอกซูยัน แต่ว่าเธอจะต้องเข้าใจอย่างหนึ่งนะ บางทีคนเราอาจจะทำอะไรลงไปโดยไม่ได้หวังสิ่งตอบแทน เธอต้องจดจำสิ่งนี้ และให้มันอยู่ในใจของเธอตลอดไป นั่นคือสิ่งที่ครูต้องการ และจะเป็นว่าเธอได้ให้สิ่งมีค่าที่สุดสำหรับครู" (นิพนพานฯ, 2541, 47-48)

อย่างไรก็ตาม ความคิดและคำพูดของตัวละครจะมีลักษณะที่สัมพันธ์กับภูมิหลัง การอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัว และสิ่งแวดล้อมที่สร้างประสบการณ์ให้แก่ตัวละครเพิ่มมากขึ้นตามวัย

3) ฉาก

ฉาก คือ สถานที่ เวลา และบรรยากาศในเรื่อง ซึ่งเป็นที่เกิดพฤติกรรมของตัวละคร หรือเหตุการณ์ (สุจิตรา จรจิตร, 2547, 99) จึงถือว่าฉากเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการสร้างสภาพแวดล้อม อารมณ์ และความรู้สึกของตัวละครให้เกิดความสมจริง เช่น ฉากหลังโรงเรียนเล็ก นักเรียนกลับบ้านไปแล้ว บรรยากาศก็จะดูเงียบเหงา ทำให้

ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจไปพร้อม ๆ กับตัวละครเอกที่ไม่มีโอกาสได้กลับมาเรียนที่โรงเรียนแห่งนี้อีก ดังตัวอย่าง

“ไม่นานต่อมา เด็กคนอื่น ๆ ก็ชวนกันกลับบ้าน ไม่มีใครสังเกตเห็นฮุยัน... ทว่าทั้งโรงเรียนเริ่มเงียบ ความวังเวงเข้ามาครอบคลุมนอย่างรวดเร็ว เหลือแต่ฮุยันเท่านั้นที่เดินไป ผ่านห้องเรียนทีละห้อง ทุกห้องที่เขาเคยเรียน โต๊ะที่เคยนั่งถูกเก็บขึ้นวางซ้อนกันหมดแล้ว ภารโรงกำลังปิดประตูห้องเรียน เสียงดังมาจากชั้นบนของอาคาร มันเสียดแทงเข้าไปในหัวใจอ่อนบางของฮุยัน เขาอยากจ้องให้ออกมาดัง ๆ เหลือเกินในตอนนี” (นิพพานฯ, 2541, 68-69)

จะเห็นได้ว่า จากกับตัวละครในเรื่องจะมีความสัมพันธ์กัน โดยฉากจะทำให้พฤติกรรมของตัวละครมีความเด่นชัดและน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

บางโอกาส นอกจากฉากจะสร้างสภาพแวดล้อมของเรื่องแล้ว ยังส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมหรือการกระทำของตัวละครด้วย การสร้างฉากจึงจำเป็นต้องมีความสมจริง ทั้งจากที่เป็นธรรมชาติ จากที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ เช่น สภาพบ้านเรือน จากที่เป็นช่วงเวลาหรือยุคสมัย จากที่เป็นสภาพการดำเนินชีวิตของตัวละคร หรือแม้แต่ฉากที่เป็นสภาพแวดล้อมเชิงนามธรรม เช่น ความรู้สึกหรือห้วงความคิดคำนึง ก็ตาม

4) แก่นเรื่อง

แก่นเรื่องหรือความคิดหลักของเรื่อง เป็นสิ่งสะท้อนจุดมุ่งหมายหลักที่ผู้แต่งต้องการนำเสนอสู่สายตาของผู้อ่านให้มองเห็นปัญหาสังคมของคนยากจนได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เป็นดังคำถามไปสู่ผู้อ่านผ่านความคิดคำนึงของฮุยันในเรื่องความยากจนของครอบครัวกับความสัมพันธ์ในระบบการศึกษา ที่ว่า

“ทำไมคนเราจึงเลือกเกิดกันไม่ได้ ครูไม่เคยสอนเรื่องนี้ ฮุยันก็ไมรู้ มันก็คงเหมือนกับอีกหลายสิ่งหลายอย่างในโลกนี้ที่เขาไม่เข้าใจ... ทำไมเขาต้องมาเสียเวลาเดินไปโรงเรียนพร้อมกับถุงหนังสือหรือดินสอ ยางลบ และไม่บรรทัดเหมือนวันนี้ ในเมื่อพ่อของเขาและน้องอีกสองคนกำลังจะต้องตกอยู่ในภาวะอดอยาก แม้มันจะไม่มาถึงในวัน-สองวันนี้ แต่ก็สักวันหนึ่ง ทำไมเขาไม่รีบทำเสียเดี๋ยวนี้เลย?” (นิพพานฯ, 2541, 25-26)

ผู้แต่งต้องการแสดงแง่คิดเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของคนบางกลุ่มที่ถูกมองข้ามจากสายตาของคนส่วนใหญ่ ในสังคมให้เด่นชัดขึ้น รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการดำเนินชีวิตของคนในสังคม แม้ว่าผู้แต่งจะได้เสนอวิธีแก้ไขปัญหา แต่ก็ชี้แนะทางออกให้กับคนกลุ่มเล็ก ๆ นั้นให้ได้มีโอกาสทัดเทียมกับคนอื่น ๆ ในสังคม โดยที่ไม่ต้องถูกคนอื่นหัวเราะเยาะ หรือได้ขึ้นชื่อว่า คนยากจนคงหนีไม่พ้นงานที่ผิดกฎหมาย

5) สติกาการเขียนและท่าทีของผู้แต่ง

สติกาการเขียนและท่าทีของผู้แต่ง เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกส่วนหนึ่งของนวนิยาย เพราะทำให้ผู้อ่านทราบถึงลักษณะเฉพาะตัว ความคิดเห็น หรืออารมณ์ความรู้สึกของผู้แต่งที่ปรากฏในเรื่องนั้น ๆ โดยผ่านการใช้ภาษาของผู้แต่ง อันได้แก่ การใช้ถ้อยคำที่เรียบง่าย แต่บางครั้งก็สร้างความซาบซึ้งกินใจ ดังตัวอย่างการบรรยายความคิดของปุนจา

“ชายสูงอายุวัยกว่า 50 มองดูลูกชายคนโตด้วยความรู้สึกชื่นชม นี่อาจจะเป็นจุดแรกของการส่งช่วงแห่งชีวิต เมื่อเขาเดินทางมาใกล้จะถึงปลายทางแล้ว น่าเสียดายที่ปุนจาแต่งงานเมื่ออายุมาก เมียของเขาเพิ่งจะย่างเข้า 20 ขณะที่ปุนจาอายุ 38 ถ้าหล่อนยังอยู่รอดมาจนถึงตอนนี้ ก็คงได้มีโอกาสชื่นชมกับความคิดความอ่านของฮุยัน...” (นิพพานฯ, 2541, 40)

การเรียบเรียงถ้อยคำของผู้แต่งจะมีการผูกโยงต่อเนื่อง ซึ่งสังเกตได้ว่า จะใช้ภาษาปากในบทสนทนา เพื่อให้มีลักษณะสมจริง ดังบทสนทนายระหว่างปุนจากับลูก ๆ

“ถ้าป๊ะจะตาย--ก็จะได้ตายตาหลับ ไม่ต้องเป็นห่วงอะไรอีก--คงพากันรอดนะ พี่ ๆ น้อง ๆ”

“อย่าพูดแบบนั้นซี เด็กมันจะเสียขวัญ” เพื่อนของปุ่นจาแทรกขึ้น

“มันต้องพูดเอาไว้ก่อน คนเรารู้ได้เสียเมื่อไหร่ บางทีรถไฟชนจะไม่ตาย แต่ตายเพราะเป็นลมตอนที่กำลังหลับอยู่มไป--วันนี้มึงก็เลยไม่ได้ทำงานทำการ มัวแต่มาเป็นธุระ--” (นิพพานฯ, 2541, 188)

การใช้ภาพพจน์ก็ปรากฏในลีลาการเขียนของ “นิพพานฯ” เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการใช้อุปมา (เปรียบสิ่งหนึ่งเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง) หรือการใช้อุปลักษณ์ (เปรียบสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง) ดังตัวอย่าง

“ฮุ่ยอันเริ่มมีความรู้สึกอย่างหนึ่งที่เขาไม่เคยมีมาก่อน เขาจะมองดูมิมปีเหมือนสิ่งที่มีค่า นอกเหนือไปจากที่เคยคิดว่าเป็นเพื่อนที่ดี เมื่อตอนที่ยังไม่ได้ใกล้ชิดกันมากนักเช่นนี้ เธอเป็นรูปแบบแห่งความดีงาม สำหรับเขา เป็นผู้หญิงที่สวยงามยิ่งกว่าเมื่อตอนเรียนหนังสือเสียอีก...” (นิพพานฯ, 2541, 219)

จากตัวอย่าง จะสังเกตอุปมาได้จากประโยคที่ว่า “เขาจะมองดูมิมปีเหมือนสิ่งที่มีค่า” ซึ่งคำว่า เหมือน เป็นการเปรียบเทียบด้วยวิธีการอุปมา และในประโยคที่ว่า “เธอเป็นรูปแบบแห่งความดีงามสำหรับเขา” คำว่า เป็น แสดงให้เห็นถึงการเปรียบเทียบด้วยวิธีอุปลักษณ์

ลักษณะเฉพาะตัวของผู้แต่งที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งในนวนิยายเรื่องนี้คือ การใช้ความเปรียบอิงประสบการณ์หรือความทรงจำ ผู้แต่งสามารถนำประสบการณ์หรือความทรงจำของตัวเองมาใช้เปรียบเทียบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น โดยผ่านภาวะการคิดคำนึงของตัวเองละครเอกได้อย่างเฉียบคม ผู้อ่านสามารถเข้าถึงอารมณ์ของตัวละครได้ว่า ในช่วงเวลานั้น ๆ ตัวละครมีความรู้สึกเศร้าใจ สะเทือนใจอย่างไร และมีระดับมากน้อยเพียงใด มิใช่การเปรียบเทียบกับสำนวนหรือคำพังเพยที่พบเห็นกันอยู่ทั่วไปในงานเขียนอื่น ๆ ซึ่งถือว่าเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งของนวนิยายเรื่องนี้ เช่น การใช้ความเปรียบถึงการอดอยากกับประสบการณ์ที่ฮุ่ยอันพอจะจินตนาการได้

“การอดอยากนั้นเป็นสิ่งที่โหดร้ายมาก ฮุ่ยอันคิด มันจะทำให้เขารู้สึกเจ็บปวดเสียกว่าการที่มีใครสักคนหนึ่งมาบอกข่าวว่า ทางวัดขับไล่ครอบครัวของเขาออกไปจากบริเวณของวัด หรือแม้แต่รู้ว่าเขาสอบตก” (นิพพานฯ, 2541, 23)

การเปรียบเทียบความรู้สึกของฮุ่ยอันในขณะที่พ่อของเขาถูกรถไฟชนกับประสบการณ์ในอดีตที่ฮุ่ยอันเคยเห็นวัวถูกรถไฟชน

“ทำไมหนอ--ฮุ่ยอันเริ่มคิด สมองของเขาสับสนวุ่นวายไปหมด ทุกสิ่งมันประดังกันเข้ามา เหมือนผืนแตกออกจากรัง กรูเกรียวอย่างไม่เป็นระเบียบ ทำไมเรื่องราวจะต้องจำเพาะมาอยู่ที่ครอบครัวของเขา ทำไมมันไม่เกิดขึ้นกับคนอื่นบ้าง? จะดีอยู่หรือ? ถ้าหากว่าพ่อของเขาเป็นเพียงวัวตัวหนึ่งเหมือนอย่างที่เขาได้ประสบมาเมื่อวานนี้ เขาคงจะไม่เสียใจเหมือนที่จะต้องสูญเสียพ่อไป แต่อีกความคิดหนึ่งเตือนว่า อย่าไปเปรียบเทียบอย่างนั้น ไม่เหมาะที่จะเอาคนคนหนึ่งไปเทียบกับสัตว์ โดยเฉพาะคนนั้นเป็นพ่อของเขาด้วย” (นิพพานฯ, 2541, 178-179)

บางครั้งผู้แต่งจะสอดแทรกทัศนคติหรือความรู้สึกของเขาในรูปแบบของการพรรณนาให้กลมกลืนไปกับเนื้อเรื่อง หรือทำให้เห็นน้ำเสียงที่ปรากฏในเชิงเสียดสี (Irony) ต่อสังคม ดังจะเห็นได้จากห้วงความคิดของปุ่นจาขณะอยู่ที่โรงพยาบาล

“เขาอดคิดไม่ได้ว่า ความยุติธรรมไม่มีอยู่ในโลกนี้เลย เมื่อเปรียบเทียบกับพวกที่ทำงานที่อำเภอ เมื่อแก่ตัวลงสักหน่อยก็ยังมีเงินเดือนมากมาย กินเหล้าเมาหัวทกกันขวิดได้ทุกวัน แต่สำหรับเขาและพวกกรรมกร

คนอื่น ๆ ก็ได้แต่รอวันที่จะอดตาย ถ้าหากไม่ได้ทำงาน แล้วลูกของเขาก็ต้องรับมรดกนี้ต่อไปทั้งสามคน ถ้าไม่มีคนใดได้เรียนสูงพอที่จะไปทำงานนั่งโต๊ะเหมือนพวกเหล่านั้นบ้าง..." (นิพพานฯ, 2541, 190)

กลวิธีการดำเนินเรื่อง

โครงเรื่อง "ผีเสื้อและดอกไม้" มีลักษณะที่เรียบง่าย ดำเนินไปตามลำดับเหตุการณ์ แต่ก็สร้างความประทับใจให้แก่ผู้อ่านเป็นอย่างดี ทั้งนี้ เนื่องจากมีการดำเนินเรื่องให้มีลักษณะชวนติดตาม และสมเหตุสมผล ผู้แตงนำเสนอเรื่องราวชีวิตของครอบครัวกรรมกรยากจนทางภาคใต้ ภาพชีวิตของตัวละครเอกที่ต้องดิ้นรน ต่อสู้ฟันฝ่าปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ในชีวิต เพื่อหาเลี้ยงครอบครัว เป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของนวนิยาย เขาต้องลาออกจากโรงเรียน แล้วไปขายไอศกรีม จากนั้นก็รับจ้างขนข้าวสารข้ามเขตซึ่งเป็นงานที่ผิดกฎหมาย ต้องหลบหนีเจ้าหน้าที่ตำรวจ และได้มองเห็นความตายของเพื่อนร่วมงาน จนเรื่องได้คลี่คลายด้วยการที่ตัวละครเอกกลับไปทำงานที่สุจริต และได้พบกับความสุขในชีวิต

โครงเรื่องนี้จะให้ความสำคัญมากที่สุดกับปมปัญหาหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในใจของตัวละครเอก อยู่เสมอ เช่น ความรู้สึกขัดแย้งในใจระหว่างความต้องการเรียนหนังสือ (ความต้องการส่วนตัว) กับความต้องการทำงานเพื่อช่วยเหลือครอบครัว (ความต้องการส่วนรวม) ความรู้สึกขัดแย้งและการโทษตนเองว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้พ่อต้องประสบอุบัติเหตุจนขาพิการ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังมีความขัดแย้งระหว่างตัวละครเอกกับสังคม เช่น ความต้องการทำงานที่ได้เงินมากกว่าเดิม เพื่อจุนเจือครอบครัว แต่จำเป็นต้องทำงานผิดกฎหมาย ต่อมาจึงคลี่คลายปมปัญหา แล้วปิดเรื่องอย่างรวดเร็วและสอดคล้องกับชื่อเรื่อง ดังข้อความที่ว่า

"รยยนต์โดยสารประจำทางแล่นออกมานอกเมือง สองข้างทางเป็นป่า สุยันมองออกไปข้างนอก เขารู้สึกเหมือนว่า ตัวเองกำลังเป็นผีเสื้อน้อยตัวหนึ่งที่กำลังโบยบินไปหาดอกไม้แสนสวย - -" (นิพพานฯ, 2541, 263)

ลักษณะการปิดเรื่อง เป็นการปิดเรื่องแบบสุชานาฏกรรมคือ ความสุขและความหวังของตัวละครตั้งชื่อนวนิยายคือ ผีเสื้อและดอกไม้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงอิสรภาพ ความมั่งคั่ง ความถูกต้อง และความสุข เช่นเดียวกับอนาคตข้างหน้าของสุยันและมิมปี เขาไม่จำเป็นต้องทำงานผิดกฎหมาย เสี่ยงอันตรายอีกต่อไป อาชีพปลูกดอกไม้ขายจะเป็นทางเลือกที่สร้างความสุขอย่างแท้จริง

สำหรับมุมมองในการเล่าเรื่อง (Point of View) ผู้แตงจะใช้มุมมองแบบสายตาพระเจ้า (The Omniscient) มีลักษณะสำคัญคือ ผู้แตงหรือผู้เล่าเรื่องจะเป็นผู้ที่รู้เหตุการณ์ทุกอย่างเกี่ยวกับตัวละคร สามารถเข้าถึงจิตใจของตัวละครได้เป็นอย่างดี และสามารถอธิบายรายละเอียดให้ผู้อ่านรับรู้ได้อย่างชัดเจน เป็นวิธีการนำเสนอเรื่องที่เป็นธรรมชาติ เพราะผู้แตงสามารถเลือกส่วนใดส่วนหนึ่งของเรื่องมาเล่าได้ตามใจปรารถนา และยืดหยุ่นการดำเนินเรื่องได้ดี ดังเช่น

"หน้าตาของสุยันหมองลงไปมากในเย็นวันนี้ จนปูนจารู้สึกเป็นห่วงท่าทางคิดมากของลูกชาย เขาเริ่มสังเกตเห็นมานานแล้ว นับตั้งแต่สุยันมีความคิดความอ่านมากขึ้น เด็กน้อยก็มีท่าว่าจะเก็บความรู้สึกต่าง ๆ ไว้ในใจมากขึ้นตามไปด้วย" (นิพพานฯ, 2541, 106)

จากตัวอย่าง จะเห็นได้ว่า “นิพพานฯ” เข้าใจตัวละครทุก ๆ ตัว และรับรู้ความรู้สึกของปุนจาและสุยันได้อย่างละเอียดด้วยวิธีการใช้มุมมองในลักษณะดังกล่าวนี้

กลวิธีการนำเสนอ

กลวิธีการนำเสนอเป็นรูปแบบที่นักเขียนส่วนใหญ่นิยมใช้ เพื่อให้จะทำให้สอดคล้องและเข้ากันได้ดีกับเนื้อหาของเรื่อง ซึ่งรูปแบบที่ใช้ในนวนิยายเรื่องนี้ ได้แก่ การลำดับเนื้อเรื่อง การบรรยายและการพรรณนา การขับทสนทนา และการใช้วิธีเลียนแบบกระแสดความคิดของมนุษย์

การลำดับเนื้อเรื่อง จะเป็นการลำดับตามช่วงเวลาตั้งแต่อดีต ปัจจุบัน และอนาคต ผู้แต่งเริ่มเรื่องตั้งแต่ครอบครัวของปุนจาอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่ดินของวัด จนกระทั่งตัวละครเอกคือ สุยัน เติบโตขึ้น เข้าสู่วัยรุ่น ทำงาน มีความรัก และต้องการมีครอบครัวที่มีความสุข โดยในระหว่างการดำเนินเรื่องจะพบปมปัญหาและมีความขัดแย้งต่าง ๆ เกิดขึ้น

ผู้แต่งได้ใช้บทบรรยายและมีการพรรณนาค่อนข้างยืดยาว ซึ่งหากสังเกตอย่างถี่ถ้วนจะพบว่า การใช้รูปแบบดังกล่าวของผู้แต่งจะใช้กับรายละเอียดที่สำคัญและจำเป็นต่อเรื่องเท่านั้น มิใช่จะเขียนไปโดยไร้จุดหมาย หรือมองเห็นสิ่งใดก็ต้องเขียนถึงทั้งหมด ทั้งนี้ ผู้แต่งจะใช้วิธีการบรรยายสิ่งต่าง ๆ ผ่านสายตาของ “สุยัน” และตัวละครรองสลับกันไป โดยเน้นที่สุยันเป็นส่วนใหญ่

บทสนทนานับเป็นส่วนสำคัญในการนำเสนอให้เนื้อเรื่องดำเนินไปอย่างมีอรรถรส และแสดงให้เห็นถึงบุคลิกลักษณะ ความรู้สึกนึกคิด และความสัมพันธ์ของตัวละคร ตลอดจนสะท้อนสภาพสังคมในขณะนั้น หรือแม้กระทั่งเชื่อมโยงไปสู่การดำเนินเรื่องในตอนต่อไป ดังตัวอย่างการสนทนาของนามากับสุยัน ก่อนที่นามาจะพลัดตกรถไฟจนเสียชีวิต

“นายกับมิมปีไปถึงไหนแล้ว?”

“ยังไปไม่ถึงไหน?”

“ก็...จะแต่งงานเมื่อไหร่?”

“เรายังไม่ได้คิดเลย ไม่เคยพูดถึงด้วยซ้ำ” สุยันตอบ หัวเราะเบา ๆ

“ทำไมไม่คิด เราว่านายสมกันมากกับมิมปี เขาเป็นคนดีนะ แต่ว่าเราคงไม่ได้ไปวันแต่งงานของนาย”

อีกครั้งหนึ่งที่นามาพูดอะไรซึ่งสุยันรู้สึกว่ามันไม่เข้าท่าเอาเสียเลย (นิพพานฯ, 2541, 247)

นอกจากนี้ ผู้แต่งมักจะใช้วิธีเลียนแบบกระแสดความคิดของมนุษย์ในการบรรยายภาพ ซึ่งเท่ากับว่า ผู้อ่านสามารถมองเห็นภาพเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเสมือนว่าได้มีส่วนร่วมในฉากที่ตัวละครเหล่านั้นดำเนินชีวิตอยู่ ทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสับสน เห็นใจ เศร้าใจ หรือรื่นเริง สนุกสนานไปพร้อม ๆ กับตัวละครด้วย

คุณค่าทางสังคม

สภาพสังคมและทัศนคติของผู้แต่ง มีอิทธิพลต่อการสร้างงานนวนิยายเรื่องนี้เป็นอย่างมาก ผู้แต่งได้จำลองเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในสังคมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ในยุคสมัยหนึ่งมาเป็นฉาก และบรรยายากาศของเรื่อง เพราะนอกจากเนื้อเรื่องจะมีความสมจริงแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ที่ผู้แต่งหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงล้วนเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในยุค

สมัยนั้น ทั้งปัญหาเรื่องความยากจน การประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมาย การศึกษา ความเกี่ยวข้องกับศาสนา รวมไปถึงเศรษฐกิจ จึงอาจกล่าวได้ว่า ผู้แต่งได้รับอิทธิพลจากสังคมและได้สะท้อนภาพของสังคมผ่านงานเขียน และในขณะเดียวกัน ผู้แต่งก็มีอิทธิพลต่อสังคมเช่นกันในแง่การนำเสนอเรื่องราวต่าง ๆ ต่อคนในสังคม เช่น การมองภาพปัญหาการศึกษาของเด็กไทยที่ยากจนกับการดำรงชีพว่ามีลักษณะที่สวนทางกัน ดังจะเห็นได้จากเมื่อสุย่นเล่าเรียนในระบบโรงเรียนเป็นเวลา 4 ปี กลับทำอะไรไม่ถูกเมื่อต้องตกปาลมาเป็นอาหารสำหรับครอบครัว หรือช่วยเหลือเด็กหญิงที่ตกน้ำ ในขณะที่คุณญา น้องชายของเขาซึ่งไม่เคยเล่าเรียน กลับทำเรื่องทั้งสองอย่างได้เป็นอย่างดี

“สุย่นดูเหตุการณ์เหล่านั้นตลอด เขาได้ความคิดมาอีกอย่างหนึ่ง สิ่งเหล่านี้ไม่ได้สอนที่โรงเรียน และเขาจำเป็นที่จะต้องเรียนจากน้องชาย เช่นเดียวกับบางสิ่งซึ่งได้เรียนไปแล้วในวันนี้ เพราะเมื่อถึงคราวคับขันขึ้นมาจริง ๆ ข้อความต่าง ๆ ที่ปรากฏในหนังสืออาจจะช่วยอะไรไม่ได้เลย” (นิพนพานฯ, 2541, 102-103)

นับตั้งแต่ “นิพนพานฯ” เขียนเรื่อง ผีเสื้อและดอกไม้ ในปี พ.ศ. 2518 ลักษณะเหตุการณ์หรือปัญหาดังกล่าวนี้ ยังคงดำรงอยู่ในทุก ๆ สังคม สืบทอดต่อมาจนมาถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะในระบบการศึกษาไทยที่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของนักเรียนผ่านการเรียนรู้ในโรงเรียน แต่ทว่าเมื่อเด็ก ๆ ต้องมาเอาชีวิตรอดในโลกภายนอก หนังสือตำราเรียนหรือความรู้ที่ได้รับ อาจไม่สามารถนำไปใช้ได้จริง คำถามสู่ใจผู้อ่านที่แฝงอยู่ในนวนิยายจึงนำมาใช้ได้ดีแม้กระทั่งถึงปัจจุบันนี้

ปัญหาความยากจน ยังส่งผลต่อการประกอบอาชีพและทางเลือกอื่น ๆ ในชีวิต ดังจะเห็นได้จากโอกาสทางสังคมด้านการทำงานยังไม่เปิดกว้างให้กับกลุ่มคนยากจนที่มีการศึกษาน้อย ซึ่งสามารถนำไปสู่การทำงานที่ผิดกฎหมาย ดังเช่นขบวนการก่อกองทัพมดชนชาวลาวและน้ำตาลทรายข้ามเขตที่เกิดขึ้นในยุคสมัยหนึ่ง ปัจจุบันก็ยังมีขบวนการผิดกฎหมายอื่น ๆ เกิดขึ้น กลายเป็นปัญหาที่จำเป็นต้องแก้ไขกันต่อไป

สำหรับสังคมไทยมุสลิม ศาสนามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตอย่างแน่นแฟ้น และฝังรากลึกอยู่ในจิตใจของผู้ศรัทธาทุกคน ทุกชนชั้น ไม่เว้นแม้แต่ครอบครัวกรรมกรของปูนจา ดังตัวอย่าง

“...- -คนเขาว่าป๊ะกินเหล้า”

“ทำไมป๊ะต้องกินเหล้า?” สุย่นไม่ค่อยเชื่อนัก สิ่งนั้นดูเหมือนจะเป็นข้อห้ามในศาสนาของเขา ไม่เคยมีใครในพวกของเขาดื่มเหล้า พวกกรรมกรคนอื่น ๆ อาจจะดื่มจนเป็นกิจวัตร แต่ปูนจาไม่เคยแตะต้องมันเลย (นิพนพานฯ, 2541, 176)

นอกจากนี้ คุณค่าที่นวนิยายเรื่องนี้มีต่อสังคมคือ เป็นการกระตุ้นให้ผู้อ่านตั้งประเด็นคำถามให้ขบคิด เกิดความรู้สึกนึกคิดเชิงสร้างสรรค์ และเข้าใจปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ยังทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจและคล้อยตามไปกับการกระทำของตัวละคร มองเห็นปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิต อันสืบเนื่องมาจากสภาพสังคมเป็นตัวบังคับ จนตัวละครต้องหาทางออกที่เหมาะสมให้แก่ตนเอง โดยผ่านทัศนะของผู้แต่งที่อาศัยสายตาของตัวละครเอกเป็นตัวถ่ายทอดได้อย่างดีที่สุดในที่สุด

บทสรุป

“นิพนพานฯ” เป็นนักเขียนที่มีความสามารถในการสร้างงานประเภทนวนิยายได้ดีผู้หนึ่ง เพราะสามารถนำเรื่องราวที่มีลักษณะธรรมดาทั่วไป คือ ชีวิตของคนยากจน มานำเสนอให้มีคุณค่า มองเห็นเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น โดย

สะท้อนภาพปัญหาสังคม การดำรงชีวิตด้วยความยากจน ศาสนา ระบบการศึกษา เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมได้อย่าง ประณีต นำเสนอโดยอาศัยองค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ วัตถุดิบจากสภาพสังคม ผสมผสานกับจินตนาการของผู้แต่ง ให้ดูสมจริง สอดแทรกความรู้ทางด้านประเพณีในวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิมในภาคใต้ผ่านงานประเพณีฮารีรายอ และการจัดงานศพตามแบบฉบับพื้นเมือง ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่แตกต่างไปจากสังคมอื่น ๆ

องค์ประกอบด้านตัวละคร โดยมีตัวเอกคือ ฮุซัยน เด็กชายชาวไทยมุสลิมเป็นตัวดำเนินเรื่อง และมีตัวละครรอง อื่น ๆ แสดงบทบาทและมีความคิดของตนตามพื้นฐานครอบครัวและสังคม บุคลิกลักษณะและนิสัยของตัวละครแต่ละ ตัวจะถูกนำเสนอทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ทางตรงคือ บอกผ่านคำบรรยายของ “นิพพานฯ” เพื่อให้รายละเอียด เกี่ยวกับประวัติ ข้อมูล และบุคลิกลักษณะทางกายภาพของตัวละคร ในขณะที่ทางอ้อมจะแนะนำผู้อ่านผ่านบทสนทนา หรือประกอบภาวะคิดคำนึงของตัวละคร เพื่อให้เข้าใจอุปนิสัย ความรู้สึกนึกคิด และทัศนคติที่ตัวละครตัวหนึ่งมีต่อตัว ละครตัวอื่นได้

องค์ประกอบด้านฉากจะมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมของตัวละครด้วย โดยทำหน้าที่เสริมให้ผู้อ่านเข้าถึง อารมณ์ของตัวละครหรือเหตุการณ์ในเวลานั้น ๆ ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นฉากธรรมชาติแวดล้อม สถานที่ต่าง ๆ ช่วงเวลาของเหตุการณ์ การดำเนินชีวิตของตัวละคร หรือแม้แต่ฉากที่เป็นนามธรรม

องค์ประกอบด้านแก่นเรื่องหรือความคิดหลักของเรื่อง เป็นสิ่งที่ซ่อนอยู่ภายใต้เรื่องราวทั้งหมด สะท้อนให้เห็น ถึงแง่คิดในการดำเนินชีวิตของคนยากจนในสังคม การดำรงชีพ ศาสนา และการศึกษาที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน เป็นลูกโซ่อยู่เสมอ ซึ่งในการค้นหาคำตอบให้กับปัญหาต่าง ๆ นั้น คงจะเป็นหน้าที่ของผู้อ่านในการวิเคราะห์และ พิจารณาด้วยเหตุผลตามความเหมาะสมนั่นเอง

สำหรับองค์ประกอบด้านลีลาการเขียนและท่าทีของผู้แต่ง มีลักษณะน่าสนใจหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ถ้อยคำภาษา การใช้ภาพพจน์ การเรียบเรียงถ้อยคำ แต่ลักษณะเด่นที่แตกต่างออกไปจากนวนิยายเรื่องอื่นคือ การใช้ความเปรียบอิงประสมการณ ซึ่งผู้แต่งนำประสมการณในอดีตของตัวละครมาอยู่ในภาวะคิดคำนึงแล้วเปรียบกับ เหตุการณ์ในปัจจุบันได้อย่างมีระดับ รวมถึงสอดแทรกความคิดเห็นของผู้แต่งปนไปกับการพรรณนาเนื้อเรื่องได้อย่าง กลมกลืน

กลวิธีการดำเนินเรื่อง เป็นการสร้างโครงเรื่องตามลำดับเหตุการณ์ โดยให้ความสำคัญกับปัญหาที่เกิดขึ้น ภายในจิตใจของตัวละครเอก ความขัดแย้งของตัวละครเอกกับสังคม ต่อมาจึงคลี่คลายปมปัญหา แล้วปิดเรื่องอย่าง รวดเร็ว ผู้แต่งใช้มุมมองในการเล่าเรื่องแบบสายตาพระเจ้า คือ จะรู้ทุกอย่างที่เกี่ยวกับตัวละคร และเข้าใจตัวละคร แต่ละตัวได้เป็นอย่างดี รวมถึงอธิบายรายละเอียดต่าง ๆ ให้ผู้อ่านเข้าใจได้อย่างชัดเจน

กลวิธีในการนำเสนอ จะใช้รูปแบบการลำดับเนื้อเรื่อง การบรรยาย และการพรรณนาเฉพาะเหตุการณ์สำคัญ การใช้บทสนทนา และการใช้วิธีเลียนแบบกระแสดวงความคิดของมนุษย์

คุณค่าทางสังคมที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้ ส่งผลต่อการกระตุ้นจิตสำนึกของผู้อ่านให้ตระหนักในคุณค่า ของชีวิต เข้าใจวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ตระหนักถึงปัญหาและค้นหาแนวทางในการแก้ไขที่ถูกต้อง

ชีวิตของคนแต่ละคนย่อมมีหลากหลายแง่มุม มีความซับซ้อนแตกต่างกัน แต่ชีวิตของตัวละครใน “ผีเสื้อ และดอกไม้” ที่ดูเหมือนจะเรียบง่ายนั้น กลับสร้างความประทับใจให้แก่ผู้อ่านได้ทุกครั้ง

บรรณานุกรม

- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2538). **วรรณคดีวิจารณ์**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ฌ็อง-ปีแยร์ โกลเด็นชไตน์. (2541). **การอ่านนวนิยาย**. (พิมพ์ครั้งที่ 3). (วลยา วิวัฒน์ศร, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เถกิง พันธุ์เถกิงอมร. (2541). **นวนิยายและเรื่องสั้น: การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิจารณ์**. สงขลา: คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสงขลา.
- ธัญญา สังขพันธานนท์. (2538). **ปรากฏการณ์แห่งวรรณกรรม**. ปทุมธานี: นาค.
- _____. (2539). **วรรณกรรมวิจารณ์**. ปทุมธานี: นาค.
- นิพพาน. (2541). **ผีเสื้อและดอกไม้**. (พิมพ์ครั้งที่ 17). กรุงเทพฯ: ผีเสื้อ.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2536). **แลลอดวรรณกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. (2539). **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ ฉบับต้นแบบ**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- รินฤทัย สัจจพันธุ์. (2547). **วรรณกรรมปัจจุบัน**. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. (2523). **ศาสนาและวัฒนธรรมไทยใน จังหวัดชายแดนภาคใต้**. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.
- สุจิตรา จรจิตร. (2547). **มนุษย์กับวรรณกรรม**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พรินติ้ง เฮาส์.
- อุดม รุ่งเรืองศรี. (2522). **สภาพของวรรณกรรมไทยปัจจุบัน**. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.